Keskkonnaamet

Soomaa rahvuspark

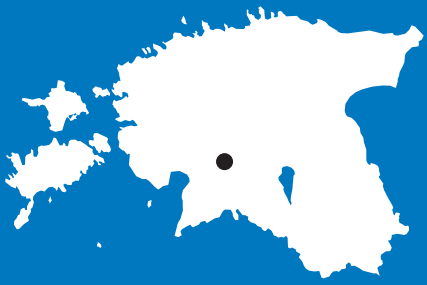

Soomaa rahvuspark

Viljandi ja Pärnu maakond

Kaitseala valitseja
Keskkonnaamet
Paala tee 4, 71014 Viljandi
tel +372 435 5610
viljandi@keskkonnaamet.ee
www.keskkonnaamet.ee

Soomaa looduskeskus
Kõrtsi-Tõramaa, Tipu küla, Kõpu vald
71201 Viljandimaa
tel +372 526 1924
www.keskkonnaamet.ee/soom
www.loodusegakoos.ee

Kaitseala külastuse korraldaja
RMK Loodushoiuosakond
tel +372 513 2994
soomaa.teabepunkt@rmk.ee
www.rmk.ee

Trükise koostajad: Liina Laanemets, Merike Palginõmm, Meelis Suurkask, Reet Vaiksalu.
Trükise koostamisele aitasid kaasa: Kadri Hänni, Julia Kropatševa, Imbi Kõiv, Triin Saluste, Margit Turb, Meris Vaine.
Esikaane foto: Kuresoo raba, Mati Kose
Tagakaane foto: Soomaa viies aastaaeg, Toomas Tuul
Kujunduse makett: Areal Disain OÜ
Küljendus: Regio OÜ
Kaardid: Regio OÜ
Trükk: Ecoprint (trükis) ja K-Print (kaart)

KESKKONNAMÄRGISTUS
4041 0799
Trükitoode

Paber: RecyStar Polar (trükis) ja Cyclus Offset (kaart)
RecyStar Polar ja Cyclus Offset on 100% taaskasutatud kiust valmistatud katmata trükipaberid.

Trükise väljaandmist toetas SA Keskkonnainvesteeringute Keskus
© Keskkonnaamet, 2016
ISBN 978-9949-582-16-7 (trükis)
ISBN 978-9949-582-17-4 (kaart)

SISUKORD

Tere tulemast Soomaa rahvusparki! 4
Loodusväärtused 5
Sood 5
Jõed.....6
Lamminiidud.....7
Metsad 7
Asustus ja kultuurilugu 9
Kultuuriloolised paigad.....9
Kultuuripärand.....11
Matkates Soomaa rahvuspargis 12
Looduses liikujale 16

TERE TULEMAST SOOMAA RAHVUSPARKI!

Soomaa rahvuspargi eelkäijateks olid 1957. aastal loodud Halliste puisniidu botaaniline keeluala ning 1981. aastal moodustatud Kikepera, Ördi (Öördi), Kuresoo ja Valgeraba sookaitseala. Nende kaitsealade liitmisel sai 1993. aastal alguse Soomaa rahvuspark. Hilisema kaitseala piiride korrigeerimisega 2005. aastal arvati rahvuspargi koosseisu Riisa raba.

Soomaa rahvuspark on loodud Vahe-Eesti edelaosa soode, lammide, metsade, kaitsealuste liikide elupaikade ja kultuuripärandi kaitseks. Soomaa paikneb Madal- ja Kõrg-Eesti piiril: Sakala kõrgustiku läänenõlval ja Pärnu madalikul Navesti, Halliste ja Raudna jõe valgalas. Rahvuspargi visiitkaardiks on üleujutused, mida siinmail kutsutakse viiendaks aastaajaks.

Kaitseala kogupindala on 39 844 ha, millest üle poole jääb Viljandi maakonda. Rahvuspark paikneb Viljandimaal Kõpu ja Suure-Jaani vallas ning Pärnumaal Vändra, Tori ja Paikuse vallas. Maastikuliselt hõlmavad Soomaa pindalast 51% sood, 5% lamminiidud, 0,5% põllumaad ning ülejäänud osa moodustavad erinevad metsakooslused.

Kaitsealal elab 43 liiki imetajaid, neist kaheksa on looduskaitse all. Erinevaid linnuliike on rahvuspargis registreeritud 183. Kaitseala territooriumil on registreeritud 539 soontaimeliiki, neist kaitsealuseid on 33 liiki.

Majandustegevuse piiramise astme järgi jaguneb rahvuspark üheks reservaadiks, 29 sihtkaitsevööndiks ja üheks piiranguvööndiks.

Rahvuspargis elas 2013. aastal 53 elanikku. Külad, milles inimesed aastaringselt elavad, on Tipu, Riisa ja Sandra küla. Sandra küla muudab eriliseks asjaolu, et tegemist on pindalalt Eesti suurima külaga (pindala 173 km^2). Põhiliseks elatusallikaks on rahvuspargis läbi aegade olnud metsandus ja karjakasvatus. Tänapäeval on oluliseks elatusallikaks kujunenud turism.

Soomaa rahvuspark on alates 1989. aastast rahvusvahelise tähtsusega linnuala (IBA). Lisaks kuulub rahvuspark 1997. aastast rahvusvahelise tähtsusega märgalade ehk Ramsari alade hulka ning 2004. aastast kuulub rahvuspark loodus- ja linnualana üleeuroopalisse kaitsealade võrgustikku Natura 2000.

Sookured, Mati Kose

LOODUSVÄÄRTUSED

Sood

Sootäpik, Urmas Tartes

Soomaa on suhteliselt tasase pinnamoega, kuid mitmekesiste elupaikadega ala. Kaitseala pindalast üle 80% moodustavad soised elupaigad, milleks on rabad, siirdesood, madalsood, soostunud niidud ja soometsad. Soomaa rahvuspargi sood hakkasid kujunema pärast piirkonna vabanemist mandrijääst umbes 13 000 aastat tagasi. Kunagi ammu laius Pärnu- ja Viljandimaa serval suur järv. Selle taganedes jäid madalatesse nõgudesse maha veekogud, millest aja jooksul kujunesid sood. Praeguseks on suured sood jõudnud raba arengujärku.

Rangelt kaitstavatest liikidest pesitseb rahvuspargi rabades kaljukotkas ja rabapüü. Soodele iseloomulikest liikidest võib Soomaal kohata sookurge, rüüta, mudaneppi. Sügiseti on ulatuslikud sooalad peatuspaigaks hanedele ja kurgedele, läbirändel võib Soomaa veekogudel ja rabades märgata sarvikpütti ning tuuletallajat. Rabaservades ja rabasaartel esineb metsise mängupaiku ning kevadeti kostub rabast tetrede kudrutamist.

Rahvuspargi põhiosa moodustavad **viis eriilmelist raba:** Kuresoo, Ördi (Öördi), Kikepera, Valgeraba ja Riisa raba. Turba ladestumise tõttu on nende pind tõusnud umbes 5-6 meetrit ümbritsevast mineraalmaast kõrgemale. Maastikku liigestavad viis jõge: Halliste, Kõpu, Lemmjõgi, Navesti ja Raudna jõgi.

Kuresoo (11 000 ha) on Soomaa suurim rabamassiiv, mis koosneb kümnest erinevast osast. Raba lõunaosa tuntakse Suitsna ja põhjaosa Leetva raba nime järgi. Raba lõunaosas asub teadaolevalt **Eesti kõige kõrgem ja järsem, ligikaudu kaheksa meetri kõrgune rabanõlv** (1). Kõige parema ettekujutuse sellest saab **Ingatsi õpperajal** (2). Kuresoo on Eesti suurim inimtegevusest peaaegu puutumata raba, mille suured ja lagedad alad sobivad puhkepaigaks läbirändavatele hanedele ja kurgedele.

Kikepera raba (6900 ha) asub ligikaudu 22 kilomeetri pikkuses kitsas ja lauges nõos. Idas piirneb Kikepera raba Halliste jõe ja läänes Kurina jõe ehk Laasiojaga. Raba on tekkinud järve soostumisel ning selles on palju laukaid, rabalehtreid ja märesid.

Ördi (Öördi) raba (4910 ha) on tekkinud suure ja sügavaveelise järve kinnikasvamisel. Ördi raba turbalasund ulatub üheksa ja poole meetrini. Kunagisest veekogust on alles umbes nelja hektari suurune ja kolme-nelja meetri sügavune Soomaa ainus järv – Ördi järv. Tumedaveelises, happelises ja toitainetevaeses järves elavad ahven, haug ja särg.

Valgeraba (2500 ha) on Soomaa rabadest vanim ning suurima turbatüsedusega (11 m). Valgeraba asub Lemmjõe ja Raudna jõe vahelisel alal.

Riisa raba (830 ha) on rahvuspargi rabadest väikseim. Mineraalmaa soostumisel tekkinud raba turbalasundi tüsedus ulatub kuni kuue meetrini. Raba läbib Kõpu-Jõesuu maantee.

Soomaa linnulennult, Mati Kose

Jõed

Soomaa rahvusparki läbivad jõed on olulised siinsete maastike kujundamisel. Kui vihmavesi või lumesulamisvesi Sakala kõrgustikult alla valgub, ei jõua Soomaa jõed seda korraga ära mahutada ning tasasel pinnal looklevad jõed väljuvad oma looduslikust sängist. Suurvett koos üleujutusega kutsutakse Soomaal **viiendaks aastaajaks**. Mõnikord tõuseb kevadine suurvesi ligi meeter päevas ja nii kolm-neli päeva järjest. Üleujutus võib kesta mõnest päevast mõne nädalani. Suurvee tulemusena tekib Riisa üleujutusala, mis võib ulatuda kuni 175 km^2 ning mille veevälja laius võib ulatuda seitsme-kaheksa kilomeetrini. Jõgede üleujutusi võib esineda igal aastaajal, kuid kõige ulatuslikumad on kevadised üleujutused. Soomaa suurim üleujutus oli 1931. aastal, mil veetase oli 553 cm üle **Riisa hüdromeetriajaama** (3) veemõõteposti nulltaseme.

Poolveelistest imetajatest tegutsevad Soomaa jõgedel koprad, saarmad ja mink. Soomaa jõgedest on leitud 17 liiki kalu, kellest tavalisemad on haug, särg, viidikas ja ahven.

Soomaa jõestiku keskseks jõeks on **Halliste jõgi**, mis saab alguse Lõuna-Viljandimaalt Ainjast. Halliste jõgi koondab endasse Raudna, Lemmjõe, Kõpu ja Tõramaa jõe veed ning suubub Aesoos omakorda Navesti jõkke. **Tõramaa jõgi** algab Tipu külast, vaid mõnesaja meetri kaugusel Halliste jõest ning suubub Meiekose lähedal Raudna jõkke. Jõgi on kohati veerikas, kohati aga muutub madalaks tarnasid täis sooalaks. Jõe normaalset veekulgu on rikkunud Tipult Riisale rajatud kruusatee. **Raudna jõgi** voolab läbi rahvuspargi kõige vaheldusrikkama pinnamoega alade. Jõe kaldad on Sandra küla all kõrged ja järsud ning kevadeti ääristab neid toomingate õiteilu. Raudna jõe äärest leiab mitmete endiste talude varemeid. Raudna jõe lisajõgedeks on maaliline **Lemmjõgi** ja **Kõpu jõgi**. Soomaa rahvuspargi põhjapiiril lookleb **Navesti jõgi**, mis on Pärnu jõe veerikkaim lisajõgi.

Kobras, Arne Ader

Oksa luht, Arne Ader

Lamminiidud

Rahvuspargi jõgede üleujutatavatel aladel laiuvaid luha- ehk lamminiitusid on traditsiooniliselt kasutatud heina- ja karjamaadena. Soomaa rahvuspargis on luhtasid ja puisniitusid kokku 1500 ha. Suuremad luhad on Tipu, Läti ja Tõramaa luht, Raudna jõe kaldal Kuusekäära luht ning Lemmjõe kaldal Mulgi heinamaa ja Oksa luht. Selleks, et luhaheinamaad ei võsastuks, peab neid regulaarselt hooldama. Soomaal toimub heinategu umbes 700 hektaril. Üleujutused toovad luhtadele täiendavaid toitaineid ja seetõttu kasvab luhtadel lopsakas hein. Lamminiitudel pakuvad silmailu siberi võhumõõk, niidu-kuremõõk ja mitmed käpalised.

Muistsetest aegadest on Halliste kallastele jäänud kasvama tammesalud, mis moodustavad maalilise Tõramaa puisniidu. Halliste luhast ja Tõramaa puisniidust saab suurepärase ülevaate Tõramaa vaatetornist.

Siberi võhumõõk, Arne Ader

Metsad

Soomaa territooriumist hõlmavad metsad 42%. Soomaale on iseloomulikud soometsad, rabade servaaladel laiuvad rabamännikud, vanad laanemetsad ning mitmekümnel hektaril jõgede lammidel kasvavad lammimetsad. Soomaa metsade enamlevinud puuliigid on mänd, kask ja sanglepp.

Lammimetsad on jõgede tulvavetest perioodiliselt üleujutatavad metsad. Eestis haruldaseks muutunud lammimetsades kasvavad laialehelised puud: jalakas, tamm, pärn, saar, vaher ja künnapuu. Neist tüüpilisemad on **Pääsma laas** (4), Karuskose lammimets ning Lemmjõe keelemets. Metsaalune rohurinne on liigirikas. Seal kasvab karulauk, lõokannus ja püsik-seljarohi. Lammimetsad on elu-

Karulauk, Arne Ader

paigaks paljudele linnuliikidele, sealhulgas haruldasele valgeselg-kirjurähnile ja tamme-kirjurähnile.

Jõe lammidest kaugemal, kus üleujutusvesi püsib lühemat aega, laiuvad **lodumetsad**. Lodumetsa iseloomustavad neis kõrguvad juuremättad ning puude vahel helkivad veelombid. Metsaalune on niiske ja suviti sääserikas. Lodumetsas kasvavad kollane võhumõõk, lodukannike, varsakabi, ussilill. Tüüpilist lodumetsa võib näha jõgedest kaugemal Pääsma laanes ja Lemmjõe keelemetsas.

Kuivematel mineraalpõndakutel kasvavad **laanemetsad**. Soomaa rahvuspargi laanemetsadele on iseloomulikud vanad võimsad haavapuud. Kaitseala kaguosas ilmestavad maastikku aga kuivad ja valgusküllased **nõmme-** ning **palumännikud**, mis kasvavad endistel Balti jääpaisjärve rannaluidetel. Kunagist rannajoont märgivad Ruunaraipe, Miiliaugu, Sauga ja Osju luited. **Ruunaraipe luitestikus** (5) asub Soomaa kõrgeim punkt, mis on 46 m üle merepinna ning suhtelise kõrgusega 11 m. Tegemist on **Eesti kõrgeimate sisemaaluidetega**.

Soomaa metsad on elupaigaks suurtele kiskjatele nagu ilves, hunt ja pruunkaru ning Eesti põlisasukatele põdrale, metskitsele, metsseale. Lodu- ja laanemetsades pesitsevad näiteks must-toonekurg, händkakk, karvasjalg-kakk, musträhn ja laanerähn.

Ruunaraipe luited, Toomas Kalda

Üleujutus, Mati Kose

ASUSTUS JA KULTUURILUGU

Soomaa asustus ja kultuuritraditsioonid on kujunenud mõjutatuna siinsetest looduslikest oludest. Ühtse jõgedevõrgustiku tõttu on olnud siin asustus juba ammusest ajast. Seda tõendavad leitud luust ja sarvest ahingud, nooleotsad, kivikirved ning kivikalme rahvuspargi lõunaosas.

Esimesed kirjalikud teated püsiasustuse kohta on 16. sajandist. Külad hakkasid arenema 19. sajandi keskel, hiilgeaeg oli aastail 1920-1930. Tihedama asustusega olid Riisa, Sandra, Tõramaa ja Tipu külad, kokku üle 100 talukoha. Jõgede kallastel asunud külades tegeleti lisaks piimakarja kasvatusele ka metsatöö, palgiparvetuse, kalapüügi ja küttimisega. Teine maailmasõda ja sellele järgnenud küüditamised ning metsavendlus tühjendasid suure hulga talusid. Tänaseks on Soomaa kunagisest asustusest vähe säilinud, kuid looduses võib märgata talukohtadest alles jäänud põlispuid, õunapuuaedu ning märgata hoonete varemeid (lagunenud vundamendid, keldrid jms). Tänapäeval on suuremad külad Riisa, Sandra ja Tipu.

Kultuuriloolised paigad

Riisa küla on olnud asustatud juba kiviajal, esimesed kirjalikud teated pärinevad 1599. aastast. Küla õitseaeg oli sõjaeelse Eesti Vabariigi ajal, mil tegeleti peamiselt piimakarja kasvatamise ja piimasaaduste müügiga. Külas oli oma meierei, algkool, pood, tegutses näitering, keelpilliorkester ja mitmed seltsid. Tänapäeval asub Riisa külas Halliste jõel Riigi Ilmateenistuse **Riisa hüdromeetriajaam** (3). Jaam alustas tööd 1929. aastal.

Sandra küla kulgeb mööda Lemmjõe ja Raudna jõe kallast ning on oma pindalalt (173 km^2) Eesti suurim küla. Sandra talus, mis rajati 18. sajandi esimesel poolel ning mis oli küla suurim talu, tegutses pärast teist maailmasõda mõnda aega Sandra kool. Külas asus **Oksa e Särgoja kõrts**, mille ehitas Lahmuse mõisnik 19. sajandi keskpaiku. Kõrts oli avatud vaid talvel. Praeguseni on esinduslikust (13 m lai ja 36 m pikk) täiskelpkatusega hoonest säilinud vaid **mantelkorsten** (6). Kõrtsi sulgemise põhjustas Viljandi raudtee avamine ja viinamonopoli seadus.

Tipu küla on Soomaa küladest noorim. Küla eelkäijaks on olnud Halliste küla samanimelise jõe ääres. Esimesed kirjalikud teated on pärit 1811. aastast, kuid küla kujunemise ajaks võib pidada 1860. aastaid, mil Kõpu mõisnik sinna metsi majandades saeveski rajas. Küla läbiva Kõpu-Tipu tee lasi Suure-Kõpu mõisaomanik Alexander von Stryk ehitada 1860. aastatel. Tipu külas asub Soomaa ainus maa-alune kalmistu, mis pärineb teisest aastatuhandest enne meie aega. Tipu külamaastikule ja Halliste jõe ääres asuvale Läti luhale avaneb avar vaade Läti lõkkekoha vaatetornist.

Tipu koolimaja ⑦ rajati 1932. aastal endise saeveski asemele. Paremate aegadel sai seal õpetust 40–50 last. Koolimaja suleti 1964. aastal õpilaste vähesuse tõttu. Edaspidi kasutasid elanikud koolimaja rahvamajana ning majas asus raamatukogu. Tartu Ülikool kasutas maja 1968. aastast alates praktikabaasina. Alates 2009. aastast tegutseb kunagises koolimajas MTÜ Tipu Looduskool, mis jagab traditsioonilise kooliharidust asemel keskkonnaharidust.

Kunagise **Tõramaa küla** (praegune Riisa, Sandra ja Tipu küla) kohta on esimesed kirjalikud teated 1839. aastast. Eristati Tõramaa küla Pärnumaal ning Kõpu-Tõramaad Viljandimaal, ent esimene küla jäi tühjaks aastal 1979 ja teine 1996. aastal. Hoonetest on säilinud veel vaid Pärna taluhoone, Abaja talu vana kelder ja Üleoja vana rehetare varemed. Tänapäeval, administratiivselt Tipu külas asuv **Riigimetsa Majandamise Keskuse (RMK) Soomaa looduskeskus** ⑧, on rajatud kunagise Kõrtsi-Tõramaa maadele.

Kunagine **Toonoja küla** (praegu osa Karjasoo külast) asub keset Kuresoo raba. Küla asustus on tekkinud 19. sajandi algul. Omal ajal asus Toonojal kuus elujõulist talu. Viimane elanik lahkus Toonojalt 1987. aastal. Praegu on rabasaarel asuvast elujõulisest külast alles vaid mõned taluasemed, maakelder ning Mardi taluhoone.

Karuskose rippsild, erakogu

Lootsikutegu, Aivar Ruukel

Kultuuripärand

Talvisel ajal läbisid praeguse rahvuspargi ala **taliteed**, mis kujunesid välja luhtade ja talude vahel ning külade ja linnade vahel. Mööda otseteid läbi metsade ja soode sai talvekuudel külmunud maapinnal raskeid koormaid vedada. Tuntumad taliteed viisid üle Valgeraba ja Kuresoo. Linnadevahelisi taliteid kasutati kuni raudtee ehitamiseni.

Taliteede ristumiskohtadesse ehitati 19. sajandil **kõrtsid**. Tuntumad nendest olid Tõramaa, Halliste ja Oksa kõrts. Kahjuks pole tänaseks Soomaal ühtegi kõrtsi säilinud. Sandra külas asuvat **Oksa ehk Särgoja kõrtsikohta** 6 märgib veel vaid võimas mantelkorsten.

Jõgede äärsetel taludel olid oma **rippsillad**, mida kasutati aastaringselt. Tänapäeval on rahvuspargis rippsillad säilinud **Karuskosel** 9 ja Aesoos. Lisaks rippsildadele rajati talude juurde ajutised **pukksillad**, mis paigaldati jõgedele peale jääminekut ja võeti maha enne talve. Kahjuks ei ole neid Soomaal säilinud ning tänapäeval pukksildu ei ehitata. Ripp- ja pukksildade rohkuse tõttu kandis Raudna jõgi kunagi Sillavalla jõe nime.

Kevadeti on Soomaa veerohketel jõgedel palju matkajaid ja loodushuvilisi, kuid enne 1950. aastat toimus nendel jõgedel hoopis **palgiparvetus**. Näiteks parvetati Halliste laantest palgid Pärnu linna keskmiselt kolme päevaga. Metsa majandamisega oli seotud metsa hoidmine ja valvamine ning seda tööd tegid metsavahid, kellele ehitati 20. sajandi alguses **metsavahikordoneid**. **Karuskose metsavahikordon** 10 on selle säilinud näide.

Soomaa sümboliks on kujunenud **ühepuulootsik** ehk haabjas, mida saab lähemalt vaadata rahvuspargi looduskeskuses. Seda peetakse vanimaks veesõiduvahendiks Eesti aladel. Lootsik tahuti enamasti siledakoorelisest ja tervest haavapuust, harvem on lootsikut tehtud pärnast. Lootsikutega käidi kalal, jahil, viidi piim meiereisse, toodi luhaniidult heina, käidi poes, koolis, pidustustel ja kasutati kõikide muude igapäevaste toimetuste tegemiseks. Soomaal olles tasub veematkal osaleda just selle iidse sõiduvahendiga või võtta osa ühepuulootsiku ehituse õppepäevadest.

Soomaa piirkonnas hakati **kooliharidust** andma 19. sajandi keskpaigast. Esimesena asutati 1853. a Riisa õigeusu algkool, seejärel 1895. a kohaliku mõisniku eestvedamisel Tipu algkool ning Sandra talu elumajas tegutses alates 1946. a Sandra kool. Klassikaline kooliharidus on Soomaal nüüdseks asendunud keskkonnaharidusega, mille sõnumit antakse edasi nii Tipu Looduskoolis kui rahvuspargi looduskeskuses.

Kultuuritegelastest on Soomaa kandist pärit helilooja **Mart Saar** (1882-1963), kelle **majamuuseum** ⑪ asub Hüpassaares, kirikuõpetaja **Villem Reiman** (1861-1917), kelle sünnikodu asub Tipu külas Pauna talus ja maalikunstnik **Johann Köler** (1826-1899), kelle lapsepõlvekodu asub Soomaa serval Lubjassaares, kus tänapäeval asub **talumuuseum** ⑫. Tähelepanu väärib Hoolmiku talus sündinud ja kasvanud **Jüri Riis** (1893-1961), kes võõrsil sai tuntud kunstnikuks ja õpetajaks. Lähiajaloost väärib esiletoomist Päästala talus sündinud **Jaan Rahumaa** (1929-2000), kes oli kohalik lootsikumeister. Oma teadmisi haabjaehitusest jagas Jaan järgnevatele põlvkondadele edasi 1996. aastal alguse saanud haabjalaagrites.

MATKATES SOOMAA RAHVUSPARGIS

Rahvuspargi erinevate loodus- ja kultuuriväärtustega tutvumiseks ning matkamiseks on rajatud üheksa õpperada, 11 lõkke- ja telkimiskohta, neli metsaonni (Öördi, Meiekose tamme, Oksa küün ja Oksa ait), üks metsavahi metsamaja (Karuskose) ja neli vaatetorni (Ingatsi, Riisa, Tõramaa puisniit, Läti luht). Lisaks läbib rahvusparki RMK Oandu-Ikla matkatee. Tihe jõgedevõrgustik ja aeg-ajalt esinevad üleujutused pakuvad suurepäraseid võimalusi veematkadeks.

RMK Soomaa looduskeskus ⑧ asub Kõrtsi-Tõramaal. 1998. aastal avatud looduskeskus on rajatud kunagise Naari kõrtsi asukohale. Looduskeskuses asuvast RMK Soomaa teabepunktist saavad külastajad teavet rahvuspargi vaatamisväärsuste, matkaradade, lõkkekohtade ja muu külastusega seotu kohta. Looduskeskuses on võimalik tutvuda temaatiliste väljapanekute ja teabekogudega, uudistada fotonäitust "Viies aastaaeg 2010" ning vaadata loodusfilme. Looduskeskuse juures asub laudade ja pinkidega varustatud katusealune, telkimisala ja lõkkeplats, kuivkäimla, veevõtukoht ning autokaravani elektrivõtukoht. Looduskeskuse juurest saab alguse Koprarada.

Soomaa looduskeskus, Toomas Tuul

Koprarada (1,8 km, invarada 0,66 km) 13
Õpperajal saab liikuda nii jalgsi, ratastooli kui lapsevankriga. Invaraja pikkus on 0,66 km (üks ots). Rada kulgeb läbi erinevate metsatüüpide: hämara kuusiku, heleda sõnajala-kaasiku ja märja lodumetsa.

Teel võib kohata Mardu oja ääres tegutsevat kopraasurkonda ning imetleda perioodiliselt üleujutatavaid luhtasid. Ringikujuliselt läbitavale rajale on paigaldatud infotahvlid.

Koprarada, Aivar Ruukel

Kuuraniidu õpperada (1,0 km) 14
Mööda laudteed kulgev õpperada viib läbi vana kõdusoometsa ja toob ringiga alguspunkti tagasi. Õpperada on läbitav jalgsi, rajale on paigaldatud infotahvlid. Vaatamisväärsusteks on suured ja võimsad haavad, lopsakad sõnajalad ning liigirikas seenestik.

Lemmjõe keelemetsa õpperada (5,8 km) 15
Jalgrada kulgeb mööda Raudna jõe kallast kuni Raudna ja Lemmjõe ühinemiskohani. Sealt läheb rada mööda Lemmjõe kallast ja lõpeb Kuusekääral. Lemmjõe keelemets on lammimets, mis üleujutuse perioodil on vee all. Õpperaja ääres köidavad tähelepanu kobraste tegutsemisjäljed ning Soomaa rahvuspargi ainus kaitsealune üksikobjekt – **Lemmjõe tamm** 16. Enam kui 200 aasta vanune tamm on 23 m kõrge ja 470 cm ümbermõõduga.

Lemmjõe tamm, Toomas Kalda

Händkakk, Arne Ader

Hüpassaare õpperada (4,4 km) ⑰
Raja algusosa kulgeb umbes kilomeetri ulatuses läbi kõdusoometsa, seejärel mööda laudteed läbi mitmekesise soomaastikuga Kuresoo raba. Õpperaja lõpus paikneb helilooja **Mart Saare majamuuseum** ⑪. Õpperada on läbitav jalgsi.

Ingatsi õpperada (4,3 km) ②
Raja esimene pool viib läbi lodumetsa, misjärel tõuseb see mööda **Eesti kõrgeimat rabarinnakut** (8 m) üles Kuresoo rabale. Rabarinnakule on püstitatud vaatetorn. Edasi viib laudtee laugaste vahele. Rabarinnakult alla tulles saab valida, kas edasi liikuda mööda käidud teed või keerata laudteelt ära metsa pinnasrajale. Suurte vihmade aegu võib see rajaosa olla vesine ning raskesti läbitav. Metsa all kulgeva raja pikkus on 1,2 km. Jalgsi läbitaval õpperajal on raba tutvustavad infostendid. Õpperaja lähedal asuvad rahvuspargis ainsana säilinud **Karuskose rippsild** ⑨ ja 20. sajandi algusaja arhitektuurinäide **Karuskose metsavahikordon** ⑩.

Riisa õpperada (4,8 km, invarada 1,22 km) ⑱
Õpperada on läbitav nii jalgsi, ratastooli kui lapsevankriga. Invaraja pikkus on 1,22 km (üks ots). Raja juurde on hõlbus pääseda, sest see asub Kõpu-Jõesuu maantee ääres. Ringikujuline rada toob alguspunkti tagasi, rada tutvustavad infotahvlid. Riisa õpperada kulgeb läbi maalilise raba ja Navesti jõe äärsete metsade. Vaatetornist saab imetleda laugastikku ning nautida rabavaikust.

Ingatsi õpperada, Toomas Kalda

Öördi õpperada (2,4 km) 19
Õpperada juhatab jalgsimatkaja Soomaa ainukese järveni - Ördi (Öördi) järveni, mille pindala on 4,4 ha. Rada annab ülevaate järve soostumise tagajärjel tekkinud rabast ning seal leiduvatest liikidest.

Meiekose õpperada (5,6 km) 20
Rada võib läbida nii jalgsi, jalgratta, hobuse ja talvel suuskadega. Mööda endist Kõpu-Jõesuu teetammi kulgev õpperada tutvustab Tõramaa suudmeala luhtasid, mis on üks osa Soomaa pärandmaastikest. Raja vaatamisväärsusteks on kaunid jõekäärud, luhad ja neil kasvavad jändrikud tammed ning taimekooslused. Rännakut võib alustada kas Tõramaa või Meiekose poolsest otsast. Rada teeb kõrvalepõikeid vanadele taluasemetele, Lilleniidule, Tammerajale ja Metsaheinamaale. Rada on varustatud infotahvlitega.

Väike-konnakotkas, Arne Ader

Pauna kultuurilooline matkarada (3 km) 21
Rada saab alguse Tipu looduskooli 7 juurest ja tutvustab Tipu küla olulisi kultuuriloolisi paiku. Rada on nime saanud Pauna talu järgi, mis on ühiskonnategelase, kultuuriloolase Villem Reimani (1861-1917) sünnikodu. Rada on varustatud infostendidega.

RMK Oandu-Ikla matkatee (375 km) 22
Soomaa rahvuspargist kulgeb läbi üle-eestiline RMK Oandu-Ikla matkatee. Rahvuspargi läbiva matkatee lõigu pikkus on 56 km.

Matkajad talvises Valgerabas, Reet Vaiksalu

LOODUSES LIIKUJALE

- Püüa tegutseda loodusesse jälgi jätmata ja säilita siin valitsev vaikus.
- Looduses liikudes järgi igaüheõigust ja head tava, tähistatud/tarastatud eramaal liikumiseks küsi luba omanikult.
- Kikepera ja Valgeraba sihtkaitsevööndites on keelatud inimeste viibimine 15. veebruarist kuni 31. juulini ning Paelama sihtkaitsevööndis 15. märtsist kuni 31. augustini. Tuhametsa reservaadis on inimeste viibimine keelatud.
- Mootorsõidukiga liikle ja pargi selleks ettenähtud kohtades. Ohutuse tagamiseks palume kruusateel sõita mõõduka kiirusega.
- Rahvuspargis võid korjata marju, seeni ja muid metsaande välja arvatud loodusreservaadis ja sihtkaitsevööndites liikumispiirangu ajal (vt kaarti).
- Kalapüük on rahvuspargis lubatud vastavalt kalapüügiseadusele.
- Rahvuspargi veekogudel, sealhulgas suurveealal, võid sõita vaid mootorita ujuvvahendiga.
- Telgi ja tee lõket ainult selleks ette valmistatud ja tähistatud kohtades (vt kaarti), lõkkekohast lahkudes kustuta lõke.
- Looduses liikudes hoia koer rihma otsas.
- Suurvee ajal rahvusparki külastades küsi infot ligipääsetavuse kohta RMK Soomaa teabepunktist.

Kui märkad looduse või külastusrajatiste kahjustamist, teata sellest keskkonnainspektsioonile telefonil 1313

Hädaabinumber 112

Trükise koostamisel on kasutatud järgmisi allikaid:

- Keskkonnaregister, register.keskkonnainfo.ee/envreg/main
- loodusegakoos.ee/kuhuminna/rahvuspargid/soomaa-rahvuspark
- Mälumaastikud 2009, www.maastikud.ee
- Soomaa piirkonna teemaplaneering. Eskiislahenduse seletuskiri, 26.08.2015
- Soomaa rahvuspark, Koostaja Tiit Leito, Eesti Loodusfoto, 2000
- Soomaa rahvuspargi ja Soomaa loodusala kaitsekorralduskava 2012-2021
- Spatio Temporal development of the Soomaa mire system in SW Estonia, Raimo Pajula, Eesti Teadusakadeemia toimetised, BIOLOOGIA ÖKOLOOGIA, JUUNI 2000, 49/2
- www.loodusajakiri.ee/eesti_loodus/EL/vanaweb/9910/luhad.html

Hundid, Toomas Tuul

Kas teadsid?

- Soomaa rahvuspark on loodud suurte rabade, lamminiitude, soostunud metsade, lookleva sängiga jõgede ja kultuuripärandi uurimiseks, tutvustamiseks ja kaitseks.
- Rahvuspargi maastikku ilmestavad viis suurt raba ja viis eriilmelist jõge.
- Kuresoo rabas asub teadaolevalt Eesti kõige kõrgem rabanõlv – kaheksa meetrit.
- Rahvuspargi eripäraks on peaaegu igal kevadel korduvad üleujutused, mida siinmail „viiendaks aastaajaks“ kutsutakse.
- Rahvuspargi sümboliks on kujunenud ühepuulootsik ehk haabjas, mida peetakse vanimaks veesõiduvahendiks Eesti alal.
- Rahvuspargis asub Eesti kõrgeim sisemaa luide, mille suhteline kõrgus on kuni 11 m.
- Rahvuspargi rabades peatuvad rändel suured hanede ja sookurgede parved.

Keskkonnaamet
RMK
SOOMAA RAHVUSPARK
KIK Keskkonnainvesteeringute Keskus